

Egzistencijska nutrina: Newmanov put k vjeri

Michael Paul Gallagher*

Sažetak

Važnost misli kardinala Newmana šire je prepoznata prilikom njegove prošlogodišnje beatifikacije. Članak istražuje njegove najvažnije poglede kao branitelja vjerodostojnosti vjere. Nastojat će se pokazati kako je zauzeo stav protiv nekih od prevladavajućih pretpostavki svoga doba; redukcije istine na racionalne oblike, liberalizam ili relativizam koji nije čine mogućnost istine te i poistovjećivanja religije s emocionalnim iskustvima. Odgovarajući na ove izazove, Newman je obratio posebnu pozornost na tri bitne sastavnice puta vjere: nužnost otvorene raspoloživosti, oslušivanje glasa savjesti i posebnu ulogu imaginacije u činjenju Boga »stvarnim«.

Privučenost novom apologetikom bila je Newmanova strast tijekom cijeloga njegova života, no posebno se očitovala u velikim sveučilišnim propovijedima koje je držao u Oxfordu od 1839. do 1843. godine, kao i u knjizi »Gramatika pristanka« iz 1870. Članak će biti zaključen vraćanjem pozornosti na Newmanov glasovit prozni stil, znakovit za dinamičko usmjerenje njegove misli.

Ključne riječi: John Henry Newman, savjest, nutrina, imaginacija, vjera, apologetika

Uvod

Istaknut dio posjeta pape Benedikta XVI Velikoj Britaniji 2010. bila je beatifikacija kardinala Johna Henryja Newmana. Otprilike tri mjeseca kasnije, kad se papa osvrnuo na taj događaj u svojem godišnjem predbožićnom nagovoru pred rimskom kurijom, bitno je ukazao na Newmanov put k vjeri kao na bogat izvor teološkoga i pastoralnog promišljanja.

Papa je stavio poseban naglasak na ono što se naziva Newmanovim »prvim obraćenjem«, riječju iskustvo vjere koje je imao u adolescentskoj dobi, prijelomni trenutak o kojemu Newman pripovijeda u djelu *Apologia pro vita sua*¹. Papa je to

* Prof. dr. sc. Michael Paul Gallagher, Papinsko sveučilište Gregoriana u Rimu. Adresa: Piazza della Pilotta 4, 00187 Rim, Italija. E-pošta: gallagher@unigre.it Članak je izvorno napisan na engleskom, a na hrvatski ga je jezik prevela Marina Katinić.

1 John Henry Newman, *Apologia pro Vita Sua. The two Versions of 1864 & 1865*, Henry Fowde Oxford University Press, London, Edinburgh, Glasgow, New York, Toronto, Melbourne, Bombay, 1913.

protumačio kao značajno izranjanje iz deklarativne vjere prema susretu sa stvarnim Bogom. Njegove riječi zahtijevaju dulji navod koji uvodi u temu ovoga rada:

Do toga trenutka, Newman je razmišljao poput prosječnoga čovjeka svoga vremena — zapravo, poput prosječnoga čovjeka današnjice — koji ne samo da jednostavno isključuje Božju opstojnost, nego je smatra nečim neizvjesnim, nečim što ne igra bitnu ulogu u njegovu životu. Izvorno stvarnim činilo mu se, kao i ljudima našega doba, ono empirijsko, tvar koju je moguće zahvatiti. To je »stvarnost« prema kojoj se čovjek orijentira. Ono »stvarno« je ono što se može zahvatiti, što se može proračunati i čime je moguće ovladati. U trenutku obraćenja, Newman je spoznao da je upravo obratno: da Bog i duša, čovjekov duhovni identitet, sačinjavaju ono izvorno stvarno, ono relevantno. To je mnogo stvarnije od predmeta koje je moguće zahvatiti. To je obraćenje bilo kopernikanski obrat.²

Na koji se način ovakvo proširenje shvaćanja stvarnosti može njegovati? Koju mudrost možemo izvući iz Newmanove misli za kulturu današnjice i njezin pristup ovome pitanju? Papin božićni nagovor predlaže jedan odlučujući čimbenik svakoga mogućeg odgovora: »Pogonska sila koja je nagnala Newmana na put obraćenja bila je savjest (...) Za njega »savjest« označava čovjekovu sposobnost za dosegnuće istine: sposobnost prepoznati baš u područjima odlučivanja u životu — vjeri i moralu — stanovitu istinu, pravu istinu.«³

Ovakvo poimanje savjesti nije tipično individualističko, koje prevladava u našoj kulturi, nego dublji glas koji poziva na poslušnost. Kako bi pažljivo pristupio ovoj dubljoj dimenziji svake osobe, Newman ističe određene pripremljene pretpostavke poznate pod pojmom egzistencijske nutrine. Namjera je ovih stranica pokazati kako Newmanova odvažnost u izvođenju autentičnoga »zaokreta k subjektu« danas pruža plodno utemeljenje nove apologetike.

1. *Tri izazova kulture*

Mladi Newman našao se licem u lice s trima glavnim izazovima vjeri. Prvo, bio je to uski racionalizam u sprezi sa znanstvenom provjerljivošću. Ako vjeru treba braniti, smatra Newman, razum treba pretražiti sav njezin egzistencijski doseg, i to ne samo u obliku »logičke rasprave«, nego kao kretanje cijele osobe. Vjera nikada nije, tvrdi on, samo zaključak uma: ona uključuje Riječ objave koja nam hodi ususret u dubinama naše ljudskosti, započinjući tako skok u promjenu, što traje čitav život.

Drugo, postojalo je ono što je nazvao »liberalizmom«. Postao je velikim promicateljem »liberalnog obrazovanja«, ali protivio se religijskom liberalizmu kao raširenoj ideji da »u religiji nema pozitivne istine« (izraz koji je upotrijebio kada je prihvatio kardinalsku službu u dobi od sedamdeset i osam godina). Trajno se

2 http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xv_i/speeches/2010/december/documents/hf_ben-xvi_spe_20101220_curia-auguri_en.html (preuzeto: 8. kolovoza 2011)

3 http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xv_i/speeches/2010/december/documents/hf_ben-xvi_spe_20101220_curia-auguri_en.html (preuzeto: 8. kolovoza 2011)

suprotstavljao težnji svoga vremena da svede vjeru na stvar privatnoga mišljenja, nešto gotovo poput glazbenoga ukusa. U jednoj od svojih ranih pjesama pod naslovom »Liberalizam« izražava opasnost sljedećim riječima:

Vi ne možete rascijepiti Blagovjest Božje milosti, ljudi preuzetna srca!⁴

Liberali, prema ovim stihovima iz 1833, tumače religiju puko humanistički, kao izvor mira ili dobrohotnosti, pa prema tome izbjegavaju »strahovite dubine milosti«. Takva pomodna neodređenost, pod maskom tolerancije, bila je privlačna mekušastoj kulturi srednjega sloja viktorijanske Engleske. Ljudski kriteriji postajali su kriterij istine. Kada je sebipopuštajuće mišljenje nastupilo u sprezi sa sebičnošću, iznjedrilo je udobnu inačicu evanđelja koju je Newman nazvao »religijom dana«. No vjera, prema njegovu pogledu, nikada ne može biti načinjena po mjeri ega; naprotiv, ona povlači za sobom rastvaranje svih naših samozadovoljstava.

Treći je izazov došao iz svijeta same religije. Po svoj prilici, pod utjecajem romantičarskoga pokreta u pjesništvu i likovnoj umjetnosti, pokreti obnove stavljali su velik naglasak na vjerski osjećaj i osjećajna iskustva obraćenja. Newman, kao što će se pokazati, visoko je cijenio ulogu »srca«, »imaginacije« i »osjećaja ljubavi« u životu vjere, ali ostao je podozriv prema pretjeranoj usredotočenosti na religiozni osjećaj. To je predstavljalo opasnost da bogata povijest Crkve, duga tradicija teološke misli, kao i središnja uloga sakramentalnoga života budu zaboravljeni. Vjera se, stoga, ne bi trebala svoditi na subjektivni intenzitet; evanđelje je nešto sasvim drukčije — postupno i jasno otkrivanje Isusova otajstva.

Součen s navedenim izazovima, Newman je želio produbiti posao promišljanja o vjeri i biti dosljedan punome vidokrugu kršćanskoga iskustva. Želio je pomoći ljudima prepoznati i jednostavnost, i složenost vjerovanja. S jedne strane, imati povjerenja u ono za što drugi tvrde da je normalna i svakodnevna dužnost. S druge strane, doći do spoznaje da kršćansko vjerovanje u Boga uključuje više od onoga što je nazivao »pojmovnim pristankom«: ono seže onkraj bilo kakve umne ili teorijske prihvatljivosti Božje opstojnosti. Ono, naprotiv, treba biti duboko osobno i stoga traži »stvarni pristanak« u smislu egzistencijskoga priznavanja Boga koje nas mijenja. Newman traži uobičajenost onoga *kako* vjerujemo i neuobičajenost onoga *što* vjerujemo: »stupamo u povjerenju svakoga sata našega života (...) stvari u koje se vjeruje, a ne sam čin vjerovanja, osobitost je religije.«⁵

2. *Usredotočenost na sklonost (disposition) i savjest (conscience)*

Newman je propovijedao o ovim temama kao mladi anglikanski svećenik u dobi od dvadeset i osam godina. Deset godina kasnije otpočeo je niz od pet propovijedi na Oksfordskome sveučilištu na temu odnosa vjere i razuma. Ponavljao ih je u više

4 John Henry Newman, *Verses on Various Occasions*, Longmans, Green, and Co., London, 1903, 144.

5 John Henry Newman, *Parochial and Plain Sermons*, Longmans, Green, and Co., Vol. I, London, 1907, I, 191. (bilješke o propovijedima navode broj propovijedi u rimskoj brojci, a potom broj pojedinoga odjeljka pisan arapskim brojkama)

navrata između 1839. i 1841, te je tada postao poznat. Neki od slušatelja, kao primjerice pjesnik Matthew Arnold, kasnije su se prisjetili samoga zvuka njegova glasa i hipnotičkoga karaktera pozornosti koje su njegova razmišljanja izazivala. Ovih pet tekstova, prema današnjim načelima više govora nego propovijedi, izlažu Newmanovu antropologiju vjere. U središtu su pozornosti ključne osobne sklonosti koje nas čine otvorenima ili zatvorenima za mogućnost kršćanskoga vjerovanja. Ponovo, odstupa od prevladavajuće oksfordske škole »dokaza«, pristupa koji je pokušavao dokazati Božju opstojnost putem reda u prirodnome svijetu. Smatrao je da je to, tako reći, lov na krivome tragu. Nasuprot tome, Newman je izabrao jednu više psihološku metodu, s naglaskom na ljudsku nutrinu. Po naravi je bio osoba veoma sklona introspekciji i vidio je čovjekove nutarnje osobine kao mnogo važnije za vjeru od eksternalističkih argumenata svojih akademskih kolega. Nisu ga zanimali dokazi Božje opstojnosti, nego osobne sklonosti koje pojedinac mora imati kako bi došao do vjere.

Ovakvo usmjerenje vjerojatno je oblikovano dok je Newman studirao na oksfordskome sveučilištu, kada je bezuspješno raspravljao sa svojim mlađim bratom Charlesom koji je bio postao ateist. Ponešto nam je od toga poznato iz zbirke od osam sačuvanih pisama koja ističu određene nutarnje kvalitete potrebne za moguć rast od nevjere prema vjeri. Grubo je rekao svome bratu: »Nisi u stanju poslušati bilo kakav argument.« Budući da »nutarnja potvrda uvelike ovisi o moralnome osjećaju«, odbacivanje vjere često izvire »iz pogrješke srca, a ne uma«. Smatrao je da je njegov brat onesposobljen predrasudom protiv vjere: kad se radi o »vjerskim stvarima« skloni smo sve vidjeti »kroz staklo prijašnjih navada«. ⁶

Kao što će Newman ponavljati kroz godine koje su uslijedile, tipičan izvor odbijanja vjere leži u pretjeranome samopouzdanju, u hladnom i oholom odbijanju bilo kakve zavisnosti i u izbjegavanju vlastite savjesti. Neuspješan pokušaj da uvjeri brata u istinitost kršćanstva vjerojatno je utvrdilo Newmana u nesklonosti prema vanjskim pristupima. Potvrdnim rječnikom rečeno, to mu je pružilo povjerenje u njegovu prirodnu težnju da pridaje posebnu pažnju sklonostima pojedinaca ili kulture u cjelini. U ovome kontekstu, treba prepoznati Newmanovo uredotočenje na savjest koje je, kao što je pokazano u uvodu, naznačio papa Benedikt a ističu ga svi komentatori Newmanove misli. Navodim nedavno izdanu knjigu jednoga irskog isusovca: »Budući da je ona najdublje mjesto osjećajnog i umnog bića mnogih osoba, Newman vjeruje da je savjest i mjesto osluškivanja Boga.« ⁷

Uredotočenost na nutarnje odnosno moralne stavove kao nužne za put vjere dovelo je Newmana u sukob s prevladavajućom apologetikom svoga vremena — kako anglikanskom, tako i katoličkom. U djelu *Apologia pro Vita Sua* ⁸, napisanome deset godina nakon obraćenja, bio je vrlo jasan u pogledu svoje sumnjičavosti

6 John Henry Newman, *Letters and Diaries*, Vol. I, ed. I. Ker & T. Gornall, Oxford, 1978, I, 212–226.

7 Dermot Mansfield, *Heart speaks to Heart: the story of Blessed John Henry Newman*, Veritas, Dublin, 2010, 161.

8 John Henry Newman, *Apologia pro vita sua. Being. A History of his religious Opinions*, Longmans, Green, and Co., London, 1908.

spram tradicionalnih dokaza Božje opstojnosti. U značajnome odjeljku upućuje na iskustvo savjesti kao temelj svoje sigurnosti u vjeri:

Govoreći o Bogu kao biću (u koje sam, kao što sam rekao, siguran kao što sam siguran u svoje vlastito postojanje) pogledat ću van sebe u ljudski svijet, a ondje vidim ono što me ispunja neizrecivim jadom. Čini se da svijet jednostavno daje lažnu sliku o toj velikoj istini, koje je tako puno moje biće [...] Da pogledam u ogledalo, i ne vidim svoje lice, imao bih osjećaj koji me obuzima kad pogledam ovaj užurbani živi svijet, a ne vidim odraza njegova Stvoritelja [...] Da nema ovoga glasa, koji tako jasno govori mojoj savjesti i srcu, bio bih ateist [...] Daleko od toga da bih poricao stvarnu snagu argumenata koje sadrže dokazi Božje opstojnosti, izlučeni iz općih činjenica ljudskoga društva i tjeka povijesti, ali me to ne zagrijava i ne prosvjetljuje; oni ne otklanjaju zimu moje suhoće niti čini da se pupoljci u meni otvaraju, lišće raste i moje se moralno biće raduje.⁹

3. Sveučilišne propovijedi i »prethodna mogućnost« (antecedent probability)

Posljednja navedena rečenica otkriva Newmanov stav. Nakon što je izrazio tragički pogled na svijet, kaže kako se izvorna vjera očituje najviše u svojim plodovima, koji uključuju postojan rast nutarnjega života i stanovit osjećaj radosti. Taj je pristup bio razradio prije više od desetljeća u sveučilišnim propovijedima. Zanimljivo, nakon svoga obraćenja na katoličanstvo, bio je zabrinut neće li rimski autoriteti obescijeniti okfordske tekstove. Tijekom svoga boravka u Rimu 1846. otkrio je da je tamošnje prevladavajuće promišljanje vjere pojmovno i neosobno — poprilično kao u školi vanjskoga dokaza kojoj se opirao među kolegama anglikancima. U pismu napisanom iz Rima 1847. napomenuo je da glavni put k istini »koja se tiče životnih pitanja« podrazumijeva »prethodnu mogućnost«.¹⁰

Bio je to čest termin u njegovim sveučilišnim propovijedima i iako se na prvi pogled čini složenim, u stvari je sasvim jednostavan: »prethodna mogućnost« skreće pozornost na ono što prethodi svim eksplicitnim izričajima. Danas bismo to nazvali pred-pojmovnim područjem promišljanja. Našim iskazanim vjerovanjima ili uobličenom promišljanju prethodi čitav djelokrug temeljnih stavova. U ovo skriveno polje naših primarnih određenja Newman smješta »mogućnost« (ili ne-mogućnost) spremnosti na vjeru.

Kao što kaže u jednoj od sveučilišnih propovijedi, »fatalna je pogrješka« svjetovnoga mišljenja prosuđivati »istinu vjere bez pripreme srca«.¹¹ Nastavlja kritikom hladnoga intelektualizma u apologetici: »u školama ovoga svijeta putovi k Istini smatraju se uzvišenim stazama otvorenim svim ljudima, u sva vremena. Kao da se istini može pristupiti bez štovanja.«¹²

9 John Henry Newman, *Apologia pro Vita Sua*, 241.

10 John Henry Newman, *Letters and Diaries*, ed. C. S. Dessain, Thomas Nelson and Sons, London, 1962, Vol. XII, 5.

11 John Henry Newman, *Fifteen Sermons Preached before the University of Oxford*, London, 1909, X, 43.

12 John Henry Newman, *Fifteen Sermons Preached before the University of Oxford*, X, 42.

Ovo je jezgra Newmanove misli: svaki plodonosan put k vjeri nužno traži određenu duhovnu prijemljivost koja se suprotstavlja oholom odstojanju. Smatra da obzor vjere ne postaje stvarnim putem umne argumentacije, već samo kada je »srce živo«¹³. Bez ovakvoga iskrenog traganja ne možemo doprijeti do »aktivnog prepoznavanja« koje čini vjeru i koje donosi sebi vlastitu izvjesnost¹⁴.

Drugim riječima, Newman se odvažio podcrtati nešto što intelektualna kultura onoga i sadašnjega vremena teži zanemariti: da je u pitanjima vjere ono što može biti službeno poučeno manje važno od sklonosti, čežnji i stanja duha. Riječju — otvorenost vjeri, po njegovu mišljenju, povlači za sobom određene moralne stavove unutar osobe, a ako oni nisu prisutni, svi naši napori da učinimo vjeru umski uvjerljivom mogu pasti na kamenito tlo. Dvije godine nakon obraćenja na katoličanstvo, Newman je pripremio uvod za potencijalno francusko izdanje svojih sveučilišnih govora, nakon što ih je prethodno bio napisao na latinskome. Ondje je zapisana sljedeća rečenica: »*Praeambula fidei in individuuis non cadunt sub scientiam*«¹⁵. To će reći, početne postavke vjere u pojedinca ne potpadaju pod područje znanosti.

Slobodniji prijevod mogao bi glasiti: putovi koji pripremaju ljude na vjeru ne mogu se svesti na empirijsku analizu. Možda je Newman vidio sebe kao intelektualnu inačicu Ivana Krstitelja: želio je pripremiti put k vjeri usredotočujući se na unutrašnji stav osobe, dimenziju koju nije lako izraziti: »svi ljudi imaju razum, ali ne mogu svi navesti razlog«¹⁶.

4. *Egzistencijska nutrina i kretanje duha*

Dok je većina njegovih suvremenika pokušavala pronaći način obrane Božje opstojnosti koristeći jezik iskustvenoga promatranja, Newman je pomaknuo fokus na ono što bismo mogli nazvati egzistencijskom nutrinom. Kao što je već naznačeno, njegova je vlastita narav bila veoma sklona introspekciji, možda čak introvertirana. Međutim, koristio je tu osobinu kako bi skrenuo pozornost na dublje vidokruge od onih koje je istraživala mudra apologetika njegovih kolega. Ustrajao je na zamisli da »se vjera ne rađa iz izvjesnosti« koju ljudi stvaraju, nego u nečemu spontanijem i aktivnijem, »osobnijem i življem«¹⁷. Smatrao je, kao što je vidio na primjeru svoga brata, da odluka za ili protiv vjere često može biti prije plod utjecaja nesvjesnih izbora i pretpostavki nego jasnih misli. Svaka je osoba upravljana snažnim i ne uvijek očitim načelima i navikama, pogotovo glede vjerskoga preda-

13 John Henry Newman, *Fifteen Sermons Preached before the University of Oxford*, X, 44.

14 John Henry Newman, *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, London, 1909, 345.

15 Henry Tristram ed., »Cardinal Newman's Theses de Fide and his proposed Introduction to the French Translation of the University Sermons«, *Gregorianum* 18 (1937), 252.

16 John Henry Newman, *Fifteen Sermons Preached before the University of Oxford*, London, 1909, XII, 9.

17 John Henry Newman, *Fifteen Sermons Preached before the University of Oxford*, London, 1909, XI, 5–6.

nja. Ako ne obratimo pažnju na šutljivije zone naših promišljanja, bit ćemo u opasnosti da površno tumačimo stvarno djelovanje našega duha.

U dojmljivoj metafori Newman dočarava kretanje mišljenja kao uspinjanje vrhunskoga alpinista koji intuitivno mjeri opasne nagibe, ali ne može objasniti svaki korak svoje pustolovine drugima:

Duh seže naprijed i nazad, izlazi iz sebe, napreduje s poslovičnom brzinom, i to s istančanoću i svestranošću koja koči istraživanje. Prelazi s točke na točku [...] napreduje nalik na penjača po strmoj litici koji se brzim okom, okretnom rukom i sigurnim korakom uspinje a da sam ne zna kako; vlastitom darovitošću i vježbom, prije nego prema pravilima, i to tako da ne ostavlja traga za sobom, te tome ne može poučiti drugoga [...] Takav je uglavnom način na koji svi ljudi, bili nadareni ili nenadareni, općenito promišljaju — ne po pravilu, nego nutarnjom sposobnošću¹⁸.

Newmanova sklonost samopromišljanju nije bila puko subjektivne prirode.

Svakako, njegovao je psihološki i moralni pristup (tim je dvama pojmovima opisivao svoj rad), ali cilj mu je bio doprijeti do predanja i djelovanja. Želio je biti korektan prema dinamizmu našega istraživanja i pronalaženja. U tome svjetlu, pasazi njegove proze koji najviše pobuđuju divljenje bili su više od vježbe dobroga stila: oni teže udjeloviti istančanost i spontanu energiju istraživačkoga uma. Jedna je Newmanova izreka, dovoljno poznata da se nađe na omotu talijanskih čokoladnih bombona *Baci*: »živjeti znači mijenjati se, a biti savršen znači da se čovjek često mijenjao.« Nalazi se u studiji o razvitku kršćanskoga učenja, knjizi koja je nastala u vrijeme njegova obraćenja na katoličanstvo 1845. godine. Međutim, to je zapravo sidrišna karakteristika njegova cjeloživotnog promišljanja. U dobi od petnaest godina zanosio se krilaticom: »Rast je jedini dokaz života.«¹⁹ Podosta godina kasnije, Darwinove ga teorije nisu pomutile kao mnoge od njegovih suvremenika: u raznim pismima zabilježio je kako u teoriji evolucije nema ništa inkonzistentno sa svemogućim Bogom i da »ona jednostavno upućuje na veću ideju božanskoga predznanja i vještine.«²⁰ I cijenjena profinjenost stila i usredotočenost na dramu razvitka ukazuju na Newmanovo poimanje vjere kao stalnoga otkrivanja. Za nje, izvjesnost nije nikada statična, već prije pustolovina otkrivanja. Jedan od njegovih omiljenih termina bio je »proširenje«; primjenjivao ga je i na obrazovanje i na vjernički život. Stoga, ocrtavati ga kao osobu koja je podupirala uglavnom doktrinalnu i nepokretnu teologiju vjere (za što je nažalost postoji sklonost u nekim današnjim krugovima) nije u skladu s njegovom vizijom. Kao što je naglašavao uključenost cijele osobe u prihvaćanje vjere, tako je i prizivao duhovni »pothvat« (također omiljen termin) življenja vlastite vjere.

18 John Henry Newman, *Fifteen Sermons Preached before the University of Oxford*, London, 1909, XIII, 7.

19 John Henry Newman, *Apologia pro vita sua. Being. A History of his religious Opinions*, Longmans, Green, and Co., London, 1908, 1, 5.

20 As quoted by Sheridan Gilley, *Newman and his Age*, Darton, Longman and Todd, London, 1990, p. 354.

5. »Ostvarujuća« uloga imaginacije

Newmanov personalizam začinje novu školu mišljenja o vjeri koju mnogi u novije vrijeme slijede. Kao što je pokazano, on nastoji izgraditi most između potrage za religijskom istinom i osobnih duhovnih i moralnih kvaliteta, stavova koja ona ili on žive. Središnja točka nije čisto mišljenje ili neka odjelita inačica racionalnosti, nego proces otkrivanja istine i djelovanje prema njemu. To podrazumijeva Newmanov omiljen termin »stvarno«. Suprotnost stvarnome je pojmovno, što označuje intelektualizam koji je dalek drami odlučivanja i predanja. Tu je Newman bio odvažno protu–kulturan. Želio je raskrinkati iluziju neutralnosti koja je bila zaokupila njegove (kao i naše) suvremenike kao jedini vjerodostojan put do istine. Umjesto toga, ponešto u duhu svetoga Augustina, istraživao je osobnu dramu našega traženja i nalaženja. Cilj mu je bio obraniti ono što će Bernard Lonergan, kanadski isusovac i teolog, kasnije nazvati »autentičnom subjektivnošću«.

U tom duhu, prva polovica *Gramatike pristanka* (*Grammar of Assent*) posvećuje mnogo prostora poticaju prepoznavanja nužnosti egzistencijalnoga i osobnog uključenja u svako pristupanje vjeri. Cilj joj je očuvati ljude od neosobne i apstraktne razine rasprave o Bogu i dovesti ih u doticaj s onim što ražaruje imaginaciju i, nadalje, probuđuje srce.

Jedostavan navod može poduprijeti ovu tezu. »Pristanak uz realan stav pristanak je uz imaginaciju, a imaginacija, budući da priskrbuje predmete našoj emocionalnoj i moralnoj naravi, prikladna je biti načelom djelovanja.«²¹ U tome izričku pronalazimo Newmanove omiljene i često naglašavane teze sažete u jedno. Ako vjera treba biti »stvarna«, mora progovarati cijeloj osobi, i to četirima egzistencijalnim dimenzijama napose: imaginativnoj, afektivnoj, etičkoj i performativnoj odnosno području djelovanja. Na taj način, Newmanov put k vjeri poklanja posebnu pažnju pred–evangelizaciji. Usmjeren na tragača za vjerom, on želi probuditi dimenziju stava pripravnosti za Boga. Nudi psihologijsko–duhovnu antropologiju kako bi produbio posao promicanja borbe za vjeru.

Da je Newman živio jedno stoljeće kasnije, bio bi mogao uporabiti termin »egzistencijalan« namjesto »stvaran«. Fascinantno je što je u nacrtima *Gramatike pristanka* (*Grammar of Assent*) prvo bio pisao o »pristanku imaginacije«, da bi tek kasnije odlučio nadomjestiti »imaginativno« »stvarnim«. (Zapravo, propustio je prepraviti nekoliko mjesta te se raniji izraz još može naći u tekstu). Vrlo vjerojatno razlog prepravka bio je razumljiv strah da bi mogao biti krivo shvaćen: čak i danas čovjek lako može zamijeniti »imaginativno« i »imaginarno«, te stoga vjeru vidjeti kao oblik fantazije.

Newman, međutim, biva zaokupljen pozitivnom ulogom imaginacije u vjeri, posebno u godinama kada je radio na *Gramatici pristanka*. Za nj je funkcija ima-

21 John Henry Cardinal Newman, *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, Longmans, Green and Co., London, 1903, 213.

ginacije doslovno »ostvariti« vjeru, u smislu činjenja Boga stvarnim u životu neke osobe.

Jedan od njegovih najsnažnijih iskaza o imaginaciji dolazi iz 1841. u nizu pisama objavljenim u tisku u kojima se suprotstavio Robertu Peelu koji je dvaput obnašao službu premijera Velike Britanije. Prilikom otvaranja javne knjižnice u Tamworthu taj je vodeći političar bio izjavio da plodove religije nije moguće steći putem obrazovanja u književnosti i znanosti. Ta je ideja užasnula Newmana jer bila je toliko proturječna ne samo njegovu pojmu o jedinstvenosti religijske istine, nego njegovoj cijeloj antropologiji. U svome odgovoru iznio je vlastitu filozofiju ljudske osobe koja je nešto više od »razumne životinje«, koja je stvorena za djelovanje i pokretana osjećajem. U ovome kontekstu ustvrdio je da se »do srca obično dolazi ne umom, nego imaginacijom«²². Važnost toga uvida podcrtana je činjenicom da je gotovo četrdeset godina kasnije Newman citirao neke stranice svoje oštre kritike protiv Peela u *Gramatici pristanka*, i nastavio tezom da vjera treba biti »raspoznata, pohranjena i usvojena kao stvarnost, putem religijske imaginacije.«²³ Dodaje kako »teologija religijske imaginacije« pruža »živi posjed istinā« i stoga otvara vrata prema »običajnosti osobne religije«²⁴. Ovdje je prisutan važan pastoralni uvid: ako religijska istina na neki način ne takne našu imaginaciju, promašit će priliku da bude osobno živa.

Također, Newman je smatrao imaginaciju ključnom podlogom borbe za vjeru. Ona se često smatra krhkim područjem, u kojem površina iskrivljenih slika religije može učiniti nevjerovanje prihvatljivim i prirodnim. U svojoj je bilježnici jednom zapisao da je »imaginacija, a ne razum, veliki neprijatelj vjere.« Međutim, većinom ju je smatrao prostorima obećanja u kojem vjera može postati duhovno »stvarna«. Sigurno bi bio pobornik načina molitve koji vizualiziraju evanđeoske prizore kako bi ih oživjeli, ali imaginacija za nj znači više od vizualnoga: ona upućuje na ljudsku senzibilnost, prije nego na sam intelekt, kao prostor gdje se stvarnosti vjere mogu najbolje »razabrati« i »usvojiti«. Po Newmanu, iskaz »Bog postoji« može se potvrditi na dvjema posve različitim razinama. To može ostati »hladno i nedjelotvorno prihvaćanje« kada »imaginacija nije usplamtjela« i srce stoga nije ražareno. Međutim, isti iskaz može izazvati »obrat u umu« kad god biva »sadržan u imaginaciji« i »prigrljen istinskim prihvaćanjem«.²⁵ Kad se imaginacija probudi, vjera se odmiče od neosobnog i biva plodno životnom. To je važan dio Newmanova nacrtu vjere. Preko imaginacije, prije nego preko umske refleksije, stižemo do religijske sigurnosti i otvaramo vrata konkretnom vjerskom predanju. U njegovom je vidokrugu imaginacija područje intuitivne logike i, kao takva, ključna posrednica vjere.

22 John Henry Cardinal Newman, *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, Longmans, Green, and Co., 39 Paternoster Row, London, New York and Bombay, 1903, 92.

23 John Henry Cardinal Newman, *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, 98.

24 John Henry Cardinal Newman, *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, 117.

25 John Henry Cardinal Newman, *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, 126–127.

Sa stajališta suvremenijih teologa vjere, Newmanovi uvidi o imaginaciji čine se napose proročkima. Danas se govori o pomirenju rascijepa između teologije i duhovnosti te o ponovnom promišljanju uloge afektivne i estetske dimenzije vjere.

Kada Newman tvrdi da imaginacija doseže srce i čini ga »stvarnim«, čini to u skladu sa spomenutim razvojem duhovno–teološke misli. Noviji mislioci, od Einsteina do Paula Ricoeura (velikoga francuskog filozofa) istraživali su imaginaciju kao bitan oblik spoznaje.

Newman je na svoj manje sustavan način već bio krenuo u tome pravcu. Drugi pisci poput Williama Lyncha ili Davida Tracyja, američki religiozni mislioci različitih naraštaja, istraživali su kršćansku imaginaciju vezanu uz Utjelovljenje. I za Newmana je imaginacija oruđe određenosti, vrijedno Utjelovljenja i drame obraćenja. Na taj je način imaginacija most između povijesne određenosti utjelovljenja i subjektivnijih, unutarnjih putova koji nas vode ka onome »da« vjere.

Zaključak

Pokazano je da se J. H. Newman odupirao redukcijskoj težnji svoga stoljeća da rastavi istinu od vrijednosti i, nadalje, da raspravlja o religijskoj istini po prevladavajućemu modelu empirijske znanosti. Snažno je ustrajao na ideji da egzistencijska istina ne može biti otkrivena ako tragač pokušava ostati neosoban i lažno objektivn. Ondje gdje znanje nije jednostavno činjenično ili izvanjsko, ljudska sloboda ulazi u pustolovinu istine. Newman je redovito branio povezanost između istine i slobode s naglaskom na tragačev stav. Ustanovio je da su sveučilišta njegovih dana otuđila idol provjerljive objektivnosti i ostavila malo prostora za vjeru ili čak za poticanje čovjekova čuđenja. I danas su slične inačice naivne objektivnosti izvor iskrivljenja stvari, ne samo po religijsku istinu nego i po kakvoću današnjih sveučilišnih zajednica. Iluzija neutralnosti, koja se postavlja kao prirodni put k istini, bila je meta Newmanove kritike. U tome kontekstu suprotnost je neutralnosti izvorna spoznaja subjektivnosti, ili — kako je tvrdio Newmanov učenik Bernard Lonergan — paradoksalno, vjernost autentičnoj subjektivnosti najbolji je put k objektivnosti.²⁶

Prije završnoga zaključka, Newmanu bi trebalo priznati nadarenost vrhunskoga književnog stilista. Kako je ranije spomenuto, istaknuo je da je kretanje uma nalik penjanju iskusnoga planinara. Njegov hvaljeni prozni stil, kojem se divilo u njegovo doba i poslije, utjelovljuje kretanje uma. Drugim riječima, njegov bi književni stil trebalo slijediti ne kao izvrstan ukras, nego kao bitan dio njegova procesa mišljenja i komunikacije. On posjeduje istraživačku kvalitetu fenomenologije osobne nutrine.

Newman stavlja pustolovinu raskrivajućega i razvijajućega uma u službu borbe za istinu. Zapravo, njegovu se geniju čini nepravda ako ga se ovlaš prevede u poj-

26 Bernard Lonergan, *Method in Theology*, Darton, Longman and Todd, London, 1972, p. 292.

move grubih dogmatskih stavova. Njegov osebujući stil upućuje na tijek i dramu naših putova prema vjeri, osjetljivo i dinamično nutarnje kretanje uma i srca k Bogu, živi proces našega vjerovanja. On predstavlja ispunjenje njegove vlastite nade da će stvoriti »istančaniju i elastičniju logiku mišljenja«²⁷.

Existential Interiority: Newman's road to faith

Michael Paul Gallagher *

Summary

*The importance of Cardinal Newman's thought has been further recognised in the wake of his beatification last year. This article explores his principal approaches as a defender of the credibility of faith. It shows how he took his stand against some of the dominant cultural assumptions of his age, and of ours: the reduction of truth to rationalist forms; liberalism or relativism that denies the possibility of truth; or the identification of religion with emotional experiences. In responding to these challenges Newman gave special attention to three essentials on the road to faith: the need for an open disposition; attention to the voice of conscience; a special role for imagination as making God »real«. This attention to a new apologetics was a passion in Newman's whole life, but is seen especially in his great university sermons at Oxford in the years 1839 to 1843 and then later in his book of 1870, *The Grammar of Assent*. The article concludes by drawing attention to Newman's famous prose style as indicative of the dynamic movement of his thought.*

Key words: John Henry Newman, conscience, interiority, imagination, faith, apologetics

27 John Henry Cardinal Newman, *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, 359.

* Prof. dr. sc. Michael Paul Gallagher, Pontifical Gregorian University in Rome. Address: Piazza della Pilotta 4, 00187 Rome, Italy. E-mail: gallagher@unigre.it